І.С. Івахненко, асп.

ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

У роботі досліджено особливості формування та оцінки фінансового потенціалу регіону, та напрями їх вдосконалення в трансформаційній економіці.

The author investigates and assesses the features of the formation of regional financial potential, and directions of their improvement in a transition economy.

Виступаючи головним інструментом реалізації регіональної соціально-економічної політики, фінанси регіону мають сприяти розвитку виробництва, росту зайнятості населення, залученню інвестицій в економіку. Проблема фінансового забезпечення регіонів пов'язана з їх різним ресурсним потенціалом, що зумовлено переважно нерівномірністю територіального розміщення природних ресурсів, відмінностями в територіальному поділі праці та соціальному складі населення, різним рівнем розвитку продуктивних сил і ступенем використання економічного потенціалу, а також із недостатньою ефективністю державних важелів впливу на економічні процеси. Водночас, Конституція України гарантує кожному громадянину єдиний соціальний стандарт, тобто мінімум бюджетних коштів для надання благ і послуг незалежно від території його проживання.

Постійний ріст і раціоналізація української економіки обумовлює виникнення специфічних грошових відносин і особливостей їхнього прояву в умовах просторово-організованих економічних систем, незмінним атрибутом яких є їхній фінансовий потенціал як найважливіша умова функціонування даної форми громадської організації виробництва.

Фінансовий потенціал окремих регіонів складається з потенціалу численних підприємств, організацій великих корпоративних структур, що здійснюють діяльність, пов'язану з одержанням прибутку. При цьому питання оцінки корпоративного забезпечення регіонального відтворення й формування фінансового потенціалу регіонів, а також обґрунтування очікуваної ефективності використання цього потенціалу як з позицій корпоративного менеджменту, так і в контексті економічних інтересів регіону, формалізовані на системній основі адекватним понятійним апаратом і методичним інструментарієм, або не одержали належного висвітлення в публікаціях, або були розглянуті фрагментарно, що обумовило суперечливість у наукових підходах до оцінки ефективності ролі корпорацій, середніх і малих підприємств у формуванні фінансового потенціалу регіонів [1, с. 245]

Можливості суб'єктів регіонів у формуванні фінансового потенціалу неоднозначно розглядаються авторами різних монографій і методичних розробок: В.Л. Андрущенко, О.Д. Василик, З.С. Варналій, В.М. Геєць, Ю.В. Пасічник, О.П. Чернявський, С.І. Юрій у своїх працях розглядають питання становлення державних і місцевих фінансів, а також особливості формування міжбюджетних відносин. Регіональна збалансованість фінансової системи держави є об'єктом наукових досліджень Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, О.П. Крайника, В.М. Опаріна, М.І. Скрипниченко, С.В. Слухая. Територіальне розміщення фінансових ресурсів та взаємозв'язок цього процесу із формуванням фінансового

потенціалу регіонів вивчають З.В. Герасимчук, Л.О. Петкова, С.С. Шумська, В.П. Ходаківська.

Метою даної статті є розробка і наукове обґрунтування підходів щодо визначення фінансового потенціалу суб'єктів регіону й виявлення можливостей його раціонального використання.

Останні роки минулого століття в країні ознаменувалися поворотом до розумного державного регулювання економіки, активізації фінансово-бюджетного планування й стимулювання підприємницької діяльності. У зв'язку із цим зростає значення наукового обґрунтування й глибокого пізнання процесів регіонального розвитку, визначення економічного й фінансового потенціалу окремих регіонів, що відрізняються територіально-кліматичними, зональними й національними особливостями.

Поглиблене вивчання процесу регіонального відтворення й взаємозв'язків регіонально-економічних систем започатковане на початку 70-х років сприяло розробці міжгалузевих балансів, систематизації факторів для складання зведеної ринкової типології регіонів, тобто угрупування їх по певних загальних ознаках.

Раніше, типи регіональних суб'єктів, в основному, розглядалися по особливостях державної економічної й соціальної політики. Тепер більшою мірою враховуються ринкові фактори. Для ринкових умов особливо важливе зміцнення нормативно-законодавчим шляхом рівноправних фінансово-бюджетних і податкових відносин регіонів, що передбачає:

- формування у всіх регіонах сприятливого ринкового середовища, багатоукладної конкурентоспроможної економіки, що сполучить ринок товарів, праці й капіталу;
- поліпшення демографічної ситуації й збереження відносної стабільності в сфері зайнятості;
- створення нових робочих місць у галузях, що розвиваються, запобігання зубожіння й майнового розшарування населення й ін.

Досягнення цих цілей забезпечується реалізацією трьох основних механізмів:

- вирівнюванням умов бюджетного фінансування соціально-значимих видатків у регіонах;
- інвестиційна підтримка розвитку депресивних регіонів;
- адаптацією соціальних реформ до умов депресивних, слаборозвинених екстремальних районів.

Бюджетне вирівнювання є головним інструментом реалізації регіональної соціальної політики, використання якого здійснюється в рамках загального механізму накоплених відносин на базі принципів бюджетного федералізму. За допомогою бюджетного вирівнювання вирішуються такі проблеми, як:

- оцінка реальних потреб регіонів у бюджетних ресурсах;
- розмежування відповідальності між регіонами і їх суб'єктами за фінансування соціально-значимих видатків;
- вироблення критеріїв для визначення обсягу регіональної допомоги по поточних витратах [2, с. 80].

При подальшій розробці конкретних програм розвитку регіонів ураховуються критерії, що випливають із регіональної політики, зокрема: вибір пріоритетних напрямків

регіонального розвитку; визначення регіональних особливостей проведення економічних реформ, що вирізняються за станом господарства відповідно до виробленої типології.

Формування сучасних наукових концепцій державної регіональної політики для України є вкрай важливим, оскільки довгий час Україна не мала законодавчо і науково визначеної політики регіонального розвитку. Вперше проект "Концепції регіональної політики в Україні" був представлений в КМУ Інститутом економіки промисловості НАН України в жовтні 1994 року академіком Чумаченком М.Г. Цей проект дійсно відображав реальні перспективи ефективного регіонального розвитку з максимальним врахуванням інтересів саме регіонів. Однак, Міністерством економіки в 1995 році було розроблено власний проект Концепції, в якій аспекти державної регіональної політики перенеслися з регіонів на рівень держави. Цей варіант разом з доповненнями було прийнято 25.05.2001 року Указом Президента України № 341/2001.

Однією із складових державного регулювання економіки регіону, яка по суті забезпечує дієвість та ефективність використання усіх інших важелів регулятивного впливу, є бюджетно-фінансове регулювання, яке здійснюється за допомогою бюджетного та фінансового механізмів управління та передбачає стимулювання надходження фінансових ресурсів, приватних інвестицій у сектори регіональної економіки, здатні наповнити бюджет регіону та прискорити його розвиток.

В цілому механізм державного регулювання економіки регіону можна представити у вигляді схеми на рис. 1.

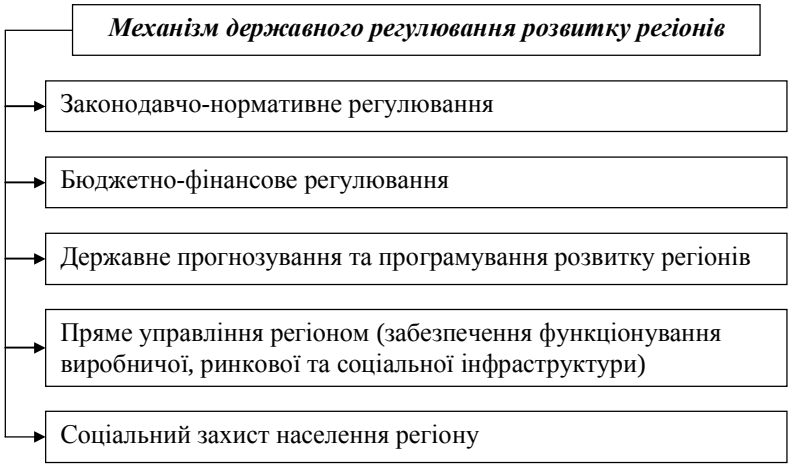

Рис.1. Механізм державного регулювання регіонального розвитку

Також в «Концепції державної регіональної політики» висвітлено основні напрями подальшого розвитку регіонів. Головною метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно

від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Пріоритетними шляхами вирішення цих завдань є вдосконалення державного регулювання у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, відповідних правових, організаційних, економічних та інших механізмів, а також підвищення ролі та відповідальності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за вирішення покладених на них повноважень та завдань.

Здійснення системи заходів із розбудови інфраструктури регіонального розвитку, зокрема ринків продовольства, землі, праці та капіталу, включаючи товарні біржі, оптові ринки, аукціони, ярмарки, заготівельні кооперативи, підприємства фірмової торгівлі тощо, а також регіональні агентства розвитку, маючи на меті поліпшення умов використання передових інноваційних технологій, підвищення інвестиційної привабливості регіонів, розширення залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для регіонального розвитку, вдосконалення підготовки та перепідготовки відповідних фахівців з проблем регіонального розвитку, координації програм технічної допомоги, спрямованих на підтримку регіонального розвитку.

Впровадження механізмів заохочення заощаджень населення з метою збільшення інвестиційного потенціалу регіонів. Формування регіональної інфраструктури підтримки та розвитку підприємництва, створення сприятливих фінансово-кредитних, інноваційних, податкових, інформаційних та інших умов для цього. Створення небанківського фінансового сектора у вигляді регіональних кредитно-гарантійних установ, фондів сприяння розвитку підприємництва, страхових, інноваційних та інвестиційних фондів. Розширення повноважень та функцій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва, залучення іноземних інвестицій, використання фінансових та інших видів ресурсів для забезпечення розвитку регіонів [3].

На сьогодні в Україні місцеві бюджети демонструють низький рівень наповнення доходної частини, що зумовлено: недосконалістю фінансового та податкового законодавства; проблематикою формування місцевого податкового поля; порушенням термінів сплати податків; тінізацією економіки; погіршенням розрахунково-платіжної дисципліни та наявністю заборгованості підприємств перед бюджетом; браком досвіду управління бюджетними ресурсами в ринкових умовах. Слід також вказати на відсутність спрямованості сучасного механізму бюджетного регулювання на стимулювання дій регіонів у напрямку фінансової самодостатності. Відсутні також мотивації, які б стимулювали реальну зацікавленість регіональної еліти в активізації підприємницької та інвестиційної діяльності, що, в свою чергу, не сприяє розширенню податкової бази.

Удосконалення потребують принципи здійснення місцевого бюджетного процесу, насамперед через упровадження моделі бюджетного федералізму, суть якого полягає в поєднанні автономності бюджетів різних рівнів із міжбюджетними відносинами, а також в узгодженні фіскальних, економічних і соціальних інтересів центру з інтересами адміністративно-територіальних одиниць. Ця модель є засобом дотримання

конституційних прав і свобод громадян, отримання ними гарантованого державою мінімуму соціальних благ у всіх регіонах [4, с. 304].

Одним із найважливіших принципів бюджетного федералізму є принцип фінансового вирівнювання. Центральній владі стає дедалі важче здійснювати бюджетне вирівнювання для забезпечення єдиного стандарту послуг, які надаються за рахунок бюджету на всій території держави. За цих обставин зростають обсяги перерозподілу фінансових ресурсів безпосередньо через Державний бюджет України, що спричиняє суперечки між представниками влади „багатих" і „бідних" територій, окремими політичними силами. Тому потрібні нові кроки в цьому напрямі, глибокий науковий аналіз нинішнього рівня фінансової забезпеченості місцевого самоврядування та на його підставі – пошуки відповідних важелів удосконалення системи регіонального самоврядування. Один із таких важелів – це законодавче закріплення принципово нової системи вирівнювання доходів і видатків бюджетів різних рівнів, тобто вирішення проблеми фінансового вирівнювання для забезпечення мінімальних розмірів місцевих бюджетів.

Фінансове вирівнювання впродовж десятиліть функціонує та вдосконалюється в більшості країн із розвинутою ринковою економікою. Воно завжди було та залишається однією з важливих функцій держави. З великою часткою істини можна стверджувати, що ключовим інструментом у системі фінансового вирівнювання будь-якої країни є державні соціальні стандарти послуг, що мають надаватися на всій території з метою забезпечення єдиного рівня життя. Однак, донині не існує науково обґрунтованого чи підтвердженого розрахунками єдиного проекту величини витрат на одного мешканця в межах усієї України. Адже відповідно до Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні" саме цей показник має бути базовим для визначення розміру мінімального бюджету місцевих органів влади [5, с. 159].

Таким чином, головними пріоритетами формування потужної фінансової бази регіону в сучасних умовах є: розподіл повноважень між центральними органами влади й органами місцевого самоврядування; формування в складі державного бюджету централізованого фонду для вирівнювання регіонального бюджетного ландшафту; розмежування доходів між бюджетами різних рівнів; пошук додаткових джерел формування доходів місцевих бюджетів через розширення доходної бази місцевих бюджетів; удосконалення розрахунку нормативів соціальних видатків із урахуванням специфіки регіону; удосконалення перерозподільчих процесів у бюджетній системі; активізація розвитку підприємництва; залучення вітчизняних і зарубіжних інвестицій. Реалізація зазначених заходів посилить фінансову самостійність місцевих бюджетів, сприятиме зростанню рівня розвитку регіональних економічних систем, дозволить на рівні загальнодержавних стандартів задовольняти потреби громадян, зменшуючи асиметрію в рівнях життя населення різних територій.

Отже, на основі аналізу економічної літератури й інформаційних матеріалів було узагальнено теоретичні основи фінансового потенціалу регіону який містить у собі сукупність всіх фінансових ресурсів того або іншого регіону, а також формує як податкову базу бюджету, так і базу неподаткових доходів. Крім того, він бере участь у здійсненні запозичень на фінансовий ринках для бюджетних цілей, визначає інвестиційну

привабливість приватного сектора господарства регіону й можливості його економічного розвитку.

Література:

1. Регіональне управління: інноваційний підхід: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За заг. ред. Бутка М.П. – К.: Знання України, 2006. – 560 с.
2. Іоненко К.В. Дослідження факторів формування фінансового потенціалу регіону // Вісник Полтавського національного технічного університету. – Полтава: ПНТУ, 2005. – №4(7). – С. 80–84. – 0,5 д.а.
3. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25.05.2001 № 341/2001// www.rada.gov.ua
4. Регіональна політика та механізми її реалізації / За ред. М.І. Долішнього. – К.: Наукова думка, 2003. – 503 с.
5. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.